

NEFORMALUSIS SUAUGUSIŲJŲ ŠVIETIMAS KAIP SUAUGUSIŲJŲ SOCIALIZACIJOS VEIKSNYS

Dr. Irena Žemaitaitė

Lietuvos teisės universitetas, Socialinio darbo fakultetas, Socialinio darbo katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2714592
Elektroninis paštas sdk@ltu.lt

Pateikta 2003 m. vasario 1 d.

Parengta spausdinti 2003 m. gegužės 7 d.

Santrauka

XX amžiaus pabaigoje mokslo ir technikos laimėjimų gausa sukėlė vis spartesnius visuomenės pokyčius, kuriems vykstant ekonominės plėtros procesui įtaką daro informacinės žinių visuomenės atsiradimas, mokslo ir technologijų pažanga bei ekonomikos tapimas tarptautine. Žinių bei įgūdžių, kurie įgyjami vaikystėje ir jaunystėje šeimoje, mokykloje ar universitete, nebeužtenka visam gyvenimui, todėl ypač sustiprėja suaugusiųjų švietimo vaidmuo. Šiandien žmogus priverstas nuolat augti, t. y. dalyvauti socializacijos procese, tobulinti ir taikyti savo profesines žinias, prireikus persikvalifikuoti, perprasti šiuolaikines informacines technologijas, kita vertus, jis turi ugdyti ir tam tikras žmogiškąsias galias, pasireiškiančias gebėjimu gyventi šiuolaikinėje demokratinėje visuomenėje.

Straipsnyje analizuojamas neformalusis suaugusiųjų švietimas kaip suaugusiojo socializacijos veiksnys, pateikiami autorės bei kitų mokslininkų atliktų tyrimų duomenys apie suaugusiųjų dalyvavimo neformaliajame suaugusiųjų švietime galimybes, atskleidžiamos priežastys, stabdančios aktyvesnį suaugusiųjų dalyvavimą jame.

5-oje UNESCO tarptautinėje konferencijoje buvo skelbiama, kad apsišvietusių vyrų ir moterų aktyvus dalyvavimas kiekvienoje gyvenimo srityje svarbus tam, kad žmonija išliktų ir galėtų spręsti ateities problemas. 2000 m. Europos Tarybos išvadose pabrėžiama, kad sėkmingą perėjimą prie žiniomis pagrįsto ūkio ir visuomenės turi lydėti perėjimas prie mokymosi visą gyvenimą. Žengiant į žinių visuomenę neformalusis suaugusiųjų švietimas, būdamas lankstus ir atviras visiems dalyviams, tampa vienu iš būdų, leidžiančių kiekvienam suaugusiajam kontroliuoti savo ateitį ir savo asmenybės raidą.

Pagrindinės sąvokos: socializacija, suaugusiųjų švietimas, nuolatinis mokymasis, mokymasis visą gyvenimą, neformalusis suaugusiųjų švietimas

Įvadas

Dideli socialiniai ir technologiniai pokyčiai, greitai kintantys reikalavimai darbo vietai šiandien kelia naujus reikalavimus suaugusiesiems socializacijos procese. Socializacija jau nebėra baigtas reiškinys. Ji tapo nuolatos vykstančiu procesu, besitęsiančiu visą gyvenimą, nes suaugusiojo vaidmenys reikalauja naujo mokymosi, o socialinių situacijų pasikeitimas kelia naujus reikalavimus. Šiuolaikinio pasaulio intensyvi kaita žmogaus socializacijai kelia nuolatinio mokymosi ir mokymosi visą gyvenimą reikalavimą.

2000 metų kovo mėnesį Europos Taryba Lisabonoje pabrėžė, kad Europa neginčijamai įžengė į žinių amžių, kuriame mokymasis bei švietimas tapo būtinybe ir kad tai turi įtakos ekonomiam, kultūriniam ir socialiniam gyvenimui. 2000 metų spalio mėnesį paskelbtame Mokymosi visą gyvenimą memorandume buvo pabrėžta, kad labiau nei bet kada naujausios informacijos ir žinių prieinamumas, motyvacija ir įgūdžiai protingai naudotis ištekliais tampa veiksniumi, didinančiu Europos kompetenciją, žmonių darbingumą ir pritaikomumą.

Akivaizdu, kad žinios tampa tikroju šiuolaikinės išplėtos ekonomikos kapitalu. Didėjantis žinių poreikis tampa vis svarbesnis ne tik individams, bet ir visuomenei, valstybei, nes individo žinios, gebėjimai bei nuostatos lemia spartesnę visos visuomenės raidą bei gerovę.

Lietuva, kaip ir kitos šiuolaikinės visuomenės, išgyvena kaitos laikotarpį, kupiną naujų technologinių, politinių, ekonominių, socialinių bei mokslinių pasikeitimų. A. Giddensas (1992) šį laikotarpį apibūdina kaip kupiną pavojų ir rizikos žmonėms, tačiau kartu ir pilną

naujos patirties bei galimybių. Tai ypač būdinga Lietuvai, kurioje, be ryškių kokybinių pokyčių darbo rinkos srityje, atsirado socialinė nelygybė, visuomenės sluoksniavimasis. Kita vertus, įsitvirtina tokios nuostatos kaip atsakomybė, dalyvavimas, emancipacija. Nuolatinės kaitos procese suaugusiesiems kyla būtinybė įgyti žinių ir gebėjimų naujose srityse, taip pat tikimasi, kad suaugusieji aktyviai dalyvaus visuomenės politiniame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime.

Kaip rašoma Europos Tarybos išvadose, sėkmingą perėjimą prie žiniomis pagrįsto ūkio ir visuomenės turi lydėti perėjimas prie mokymosi visą gyvenimą, kuris jau nėra tik vienas iš švietimo ir mokymo aspektų. „Jis turi tapti svarbiausiu principu dalyvaujant pilname mokymosi kontekstų kontinuumo, kuriame skirtingos mokymosi formos papildo viena kitą bei turi veikti drauge“ (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas).

Besikeičiančioje visuomenėje neformalusis suaugusiųjų švietimas tampa vis labiau paplitusia suaugusiųjų švietimo forma, padedančia asmeniui plėtoti savo kultūrinius interesus, ugdyti kūrybines galias ir gebėjimus, įgyti profesinei veiklai reikalingų teorinių žinių, tobulinti turimą kvalifikaciją ir tapti aktyviu demokratinės visuomenės piliečiu.

Kadangi didėjantis žinių poreikis tampa vis svarbesnis ne tik individams, bet ir organizacijoms, bendruomenėms, valstybei, neformaliojo suaugusiųjų švietimo, kaip proceso ir sistemos, tobulinimas bei plėtra įgyja ypatingą reikšmę ir pasaulyje, ir Lietuvoje, kurioje demografiniai veiksniai (vis didesnę visuomenės dalį sudaro vyresni gyventojai) lemia tai, jog žmonės ilgiau lieka darbo rinkoje, o dėl sparčios technikos ir technologijų raidos reikia nuolat mokytis.

Daugiau dėmesio neformaliajam suaugusiųjų švietimui imta skirti šeštojo dešimtmečio pabaigoje, netikėtai pasireiškus „pasaulio švietimo krizei“, kuri išryškino formaliojo švietimo spragas ir kuomet paaiškėjo, jog tradicinių formaliojo švietimo sistemų plėtotė yra trumparegiška strategija (Coombs, 1985). P. H. Coombsas (1968) konstatavo, kad neformalusis suaugusiųjų švietimas turėtų būti svarbi švietimo dalis kiekvienos šalies švietimo sistemoje, nes neformaliojo švietimo poveikis daugeliui žmonių didelis, ir šis švietimas, jei jis tikslingai organizuotas, turi didelę galią greitai ir reikšmingai lemti individualią bei nacionalinę plėtrą. Mokymosi visą gyvenimą memorandumo (2001) taip pat pabrėžiama, kad tradiciniai mokėjimo skaityti ir skaičiuoti įgūdžiai jau nėra svarbūs. „Žmogus privalo suvokti savo tapatybę ir gyvenimo tikslą... Dabar svarbiausia, kad kiekvienas išmokytų mokytis, prisitaikyti prie pokyčių ir naudotis informacijos gausybe“ (Mokymosi visą gyvenimą memorandumas, 2001, p. 17) J. Bjornavaldas (2000) teigia, kad šiuo metu vykstantis neformaliojo suaugusiųjų švietimo perorientavimas susijęs su vis dažniau pabrėžiamu nuolatiniu mokymusi, mokymusi visą gyvenimą. Mokymosi visą gyvenimą sistemos nustatymas reikalauja tvirtesnio požiūrio į skirtingų mokymosi formų, skirtingų mokymosi sričių bei skirtingų gyvenimo stadijų sąsają.

Neformalųjį suaugusiųjų švietimą tyrinėję užsienio mokslininkai analizavo suaugusiųjų dalyvavimo galimybes ir motyvaciją, žiniasklaidos reikšmę neformaliajam švietimui, neformalųjį švietimą skleidžiančių institucijų veiklą, savanoriškų asociacijų vaidmenį suaugusiųjų švietimui. Lietuvos mokslininkų darbuose, skirtuose suaugusiųjų švietimui, nagrinėjama suaugusiojo samprata, mokymosi motyvacija formaliojo švietimo sistemoje, tęstinis profesinis suaugusiųjų švietimas, švietimo institucijų veikla. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo klausimai tiesiogiai nenagrinėjami. Kaip parodė statistinių leidinių Lietuvoje analizė, duomenų, skirtų neformaliajam suaugusiųjų švietimui, nėra daug.

Tyrimų tikslas – išnagrinėti neformaliojo suaugusiųjų švietimo Lietuvoje situaciją atskleidžiant suaugusiųjų dalyvavimo neformaliajame švietime galimybes.

Tyrimo objektas – neformalusis suaugusiųjų švietimas kaip veiksnys, darantis įtaką suaugusiojo socializacijai, jo asmenybės ir profesiniam tobulėjimui.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė, anketinė apklausa, lyginamoji analizė, statistinė analizė.

Tyrimo metodologinį pagrindą sudaro liberaliojo švietimo filosofija, pabrėžianti laisvą individo galimybę pasirinkti, nuomonių įvairovė. Laisvė suprantama kaip individo racionalios savivaldos galimybė, o laisvas žmogus –tas, kuris turi teises ir galimybes, reikalingas savarankiškai mąstyti ir veikti. Švietimas suvokiamas kaip neatsiejama visų visuomeninių vertybių

dalį, o žmogaus protinės galios bei gyvenimo kūryba ir laisvė yra glaudžiai susiję: kūrybai būtina laisvė, ir atvirkščiai. Šioms vertybėms klestėti reikalinga pasirinkimo teisių alternatyvų turtinga aplinka, kurią gali formuoti demokratiją puoselėjanti visuomenė (T. H. McLaughlin, 1997) ir humanistinė psichologija, atskleidžianti žmogaus vertingumą, unikalumą, savarankiškumą, siekimą nuolat tobulėti (M. Knowles, 1970; C. Rogers, 1994).

Suaugusiųjų socializacija

Socializacija – tai sudėtingas, visą gyvenimą besitęsiantis procesas tampant socialine būtybe, kuri gali prisitaikyti prie naujų situacijų įvairiais gyvenimo laikotarpiais (L. Broom, Ch. M. Bonjean, D. H. Broom 1992). L. Jovaiša (1991) ir J. Vaitkevičius (1995) socializaciją apibūdina kaip žmogaus prisitaikymą jį supančioje žmonių bendrijoje, jo asmenybės formavimąsi per kryptingą ugdymą/si ir aplinkos veiksmus. T. Parsonso nuomone, socializacija yra procesų, kuriems vykstant žmogus tampa socialinės visuomenės dalimi įgydamas tam tikrą socialinį statusą, visuma. L. Broomo, Ch. M. Bonjeano, D. H. Broomo (1992) teigimu, socializacija yra aktyvus mokymasis, kuomet žmogus stengiasi ne tik perimti socialines ir kultūrinės vertybes, bet ir save realizuoti visuomenėje. Gyventi visuomenėje reiškia įgyti patirtį apie žmones, įvykius ir vietas konkrečiu laiku ir konkrečioje erdvėje. Dėl šių patirčių žmonės auga ir tobulėja (P. Jarvis, 1987). Nors specifinis socializacijos turinys labai įvairus, tačiau kiekvienas žmogus privalo perimti pagrindinius socialinio gyvenimo šaltinius, įskaitant kalbą, mokymosi dalykus, įgūdžius, siekius ir vaidmenis. Šie šaltiniai suteikia suaugusiesiems pagrindinę informaciją apie tai, kas jie yra, ko iš jų galima tikėtis, kaip pateisinti visuomenės lūkesčius, kaip elgtis atitinkamo amžiaus ir lyties grupėms, kaip bendrauti tarpusavyje. Suaugusiojo gyvenimas glaudžiai siejasi su visa socialine mikro- ir makro- aplinka, kuri daro jam įtaką. Kiekvienu atveju, kiekvienoje grupėje ar kolektyve suaugęs žmogus turi savo pareigas, ir nuo to, kaip jam sekasi tas pareigas atlikti, priklauso jo padėtis visuomenėje ir socialinis statusas. Todėl ir šiame suaugusiojo amžiuje vyksta aktyvus socializacijos procesas, tačiau, kitaip nei ankstesni amžiaus tarpsniai, žmogaus socialinis statusas dabar daugiausia priklauso nuo jo paties, nuo jo gebėjimų prisiderinti prie aplinkos ją aktyviai veikiant ir pačiam pasirenkant veiklos būdus bei santykių su aplinka formas. Sociologų teigimu, vienas pagrindinių socializacijos mechanizmų yra mokymasis, kurio svarba ypač pabrėžiama pastaruoju metu, kai dėl greitos gyvenimo kaitos suaugusiesiems tenka nuolat prisitaikyti prie besikeičiančių gyvenimo ir darbo sąlygų. Mokymasis – tai tapimas visuomenėje asmenybe, gyvenimo patirties transformacija į žinias, įgūdžius ir pažiūras plėtojantis individualybei (P. Jarvis, 2001). Nesimokantis žmogus – ne tik pasitenkinantis siauru žinojimu, bet ir pašalinantis save iš kūrybiško ir rezultatyvaus bendradarbiavimo su aplinka, tuo tarpu švietimas – dialogo santykis žmonėms tarpusavyje bendraujant ir dalijantis patirtimi taip, kad per mokymąsi išryškėtų ir atsiskleistų jų žmogiškoji esmė. Tai rodo daugelis suaugusiųjų švietimo formų, ypač neformalusis suaugusiųjų švietimas.

Neformalusis suaugusiųjų švietimas – mokymosi visą gyvenimą tęstinumo dalis

Atkūrus Lietuvoje nepriklausomybę suaugusiųjų švietimas tapo vienu pagrindinių naujosios švietimo reformos uždavinių. Kaip buvo pabrėžta Lietuvos suaugusiųjų švietimo koncepcijoje (1993), suaugusiųjų švietimas yra didelė permanentinės švietimo sistemos dalis, plėtojanti fizines bei dvasines asmenybės galias. Suaugusiųjų švietimo sistema pasižymi sudėtingumu bei struktūrų įvairove. Tai ugdymo institucijos, savanoriškos organizacijos, švietimo ir kultūros institucijos, komercinės įstaigos bei savitarpio pagalbos grupės. Svarbi vieta šioje sistemoje tenka žiniasklaidai bei modernioms informacinėms technologijoms. Taigi kaip sistema suaugusiųjų švietimas apima visas struktūras, kuriose vyksta formalusis ir neformalusis suaugusiųjų švietimas. Kaip procesas suaugusiųjų švietimas yra bet kokia veikla, kurios metu suaugusieji įgyja žinių, įgūdžių bei gebėjimų, taip pat formuojasi jų nuostatos bei elge-

sys. Kaip pabrėžiama Mokymosi visą gyvenimą memorandume (2001), iki šiol politiniam mąstymui svarbiausia buvo formalusis mokymasis. Jis turėjo įtakos būdų ir priemonių, kuriais teikiamas švietimas ir mokymasis taikymui, taip pat žmonių mokymosi ir švietimo suvokimui. Mokymosi visą gyvenimą tęstinumas ypač padidina neformaliojo mokymosi svarbą.

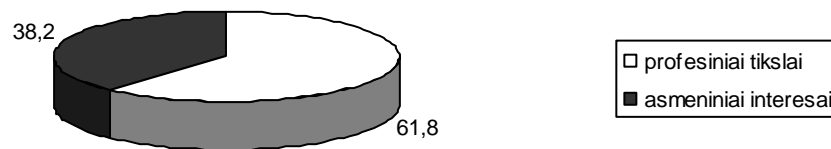
Neformalusis suaugusiųjų švietimas – tai asmens ir visuomenės interesus tenkinantis mokymasis, lavinimasis ar studijos, kurias baigusiam neišduodamas valstybės pripažintas dokumentas, patvirtinantis išsilavinimo, tam tikros jo pakopos ar atskiro reglamentuoto modulio baigimą arba kvalifikacijos įgijimą (Lietuvos Respublikos neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas, 1998). Įvairūs mokslininkai (D. Demetrio, 1997; P. Jarvis, 1997; L. Bosselears, 1998; V. Marjomarki, T. Toivainen, 1998; F. Boucher, 1998; S. De Camillis, 1999) pabrėžia, kad neformalusis suaugusiųjų švietimas yra priemonė, leidžianti individams pažinti save ir siekti žinių, gebėjimų, požiūrių, leidžiančių plėsti savo socialines, ekonomines ir profesines galimybes. Be to, neformalusis suaugusiųjų švietimas skatina demokratijos plėtrą, leidžia individams ir grupėms ugdyti kritinį mąstymą sprendžiant socialines, ekonomines ir politines problemas, moko toleruoti skirtingus požiūrius. Jis yra supratimo keitimasis ir veikimas pasaulyje, kuris kaskart tampa sudėtingesnis, greitai keičiasi. G. Aldestamas, M. Liofgrenas (1996) neformaliojo suaugusiųjų švietimo reikšmę apibūdina jo demokratiškumo pasireiškimu ir aktyvia kiekvieno dalyvio veikla. Jų nuomone, neformaliajam švietimui būdinga lygybė ir demokratiškumas, įgimtų ir įgytų vertingiausių žmogaus savybių ir turimų žinių išlaisvinimas, siekimas keistis, taip svarbus ir aktualus pastaruoju globalizacijos laikotarpiu. B. Hake'as (1997) pabrėžia, kad dėl naujų technologijų atsiradimo ir šiuolaikinės postindustrinės visuomenės raidos bei jų tarpusavio sąveikos neformalusis suaugusiųjų švietimas tampa būtina visuomenės išlikimo sąlyga.

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo tyrimas

Tyrimas buvo atliktas 1999–2000 metais. Tyrimo metu buvo apklaustos skirtingos neformaliajame suaugusiųjų švietime dalyvaujančios grupės: 114 švietėjų – Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacijos nariai ir 212 besimokančiųjų. LSSA nariai buvo pasirinkti tikintis, kad neformaliojo suaugusiųjų švietimo srityje dirbantys žmonės (įvairiose vietose ir su skirtingomis grupėmis) galės pateikti išsamų neformaliojo suaugusiųjų švietimo Lietuvoje vaizdą. Tyrime dalyvavę LSSA nariai bei besimokantys suaugusieji buvo iš visų Lietuvos apskričių.

Suaugusiųjų dalyvavimo neformaliajame švietime motyvacija ir galimybės (tyrimo rezultatų analizė)

Nuolat kintanti aplinka bei ekonominė situacija verčia žmogų nuolat atnaujinti savo žinias ir gebėjimus, ekonominė kaita ir raida lemia nuolatinį darbo jėgos judėjimą ir persikirtimą. Vykstantys ekonomikos pokyčiai keičia darbo vietų bei darbuotojų kvalifikacijos poreikį. Čia svarbią reikšmę įgauna darbo jėgos kokybės (t. y. išsilavinimo ir kvalifikacijos) ir esamų bei būsimų poreikių atitikimas. Vienu iš pagrindinių darbo vietos išsaugojimo ir sėkmingos profesinės karjeros įrankių tampa profesinės kvalifikacijos tobulinimas. Tai taip pat yra sudešdamosi suaugusiojo socializacijos dalis. Perėjus į rinkos ekonomiką Lietuvoje formuojasi naujas požiūris į darbo rinką, užimtumo bei nedarbo problemas. Visa tai lemia ir suaugusiųjų dalyvavimo neformaliajame švietime Lietuvoje motyvaciją. 61,8 proc. anketinėje apklausoje dalyvavusių besimokančių suaugusiųjų profesinius tikslus nurodė kaip priežastį, paskatinusią mokytis, asmeninius interesus paminėjo 38,2 proc. respondentų (žr. 1 pav.).

1pav. Dalyvavimo neformaliajame suaugusiųjų švietime motyvacija

Tai, kad darbo rinkos kaita turi įtakos ir neformaliajam suaugusiųjų švietimui, paminėjo ir švietėjai (50,9 proc.), kurie pabrėžė, kad jų organizuojamas švietimas nukreiptas į profesinės kvalifikacijos tobulinimą (laikmečiui aktualių dalykų mokymą nurodė 21,9 proc., neformalųjį švietimą, kurio tikslas – ugdyti asmenybę – 27,2 proc. respondentų). Siekį išlikti konkurentabiliems darbo rinkoje, baimę prarasti darbą švietėjai paminėjo ir kaip svarbią priežastį, skatinančią suaugusius asmenis dalyvauti neformaliajame švietime (34,2 proc.).

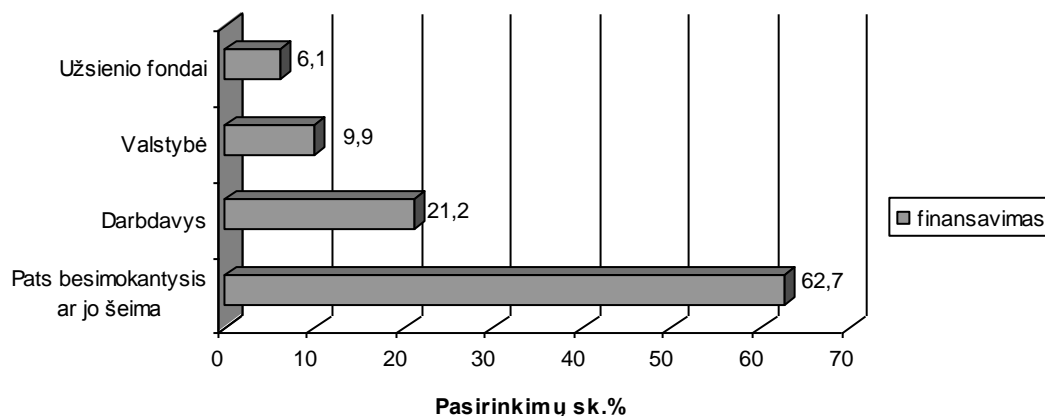
Didesnis procentas dalyvaujančiųjų suaugusiųjų švietime, susijusiam su profesinės kvalifikacijos tobulinimu, būdingas ir JAV, Kanados, Šveicarijos, Olandijos suaugusiųjų švietimui (P. Belanger, S. Valdivielso, 1997), tačiau tokiose šalyse kaip Švedija (P. Belanger, S. Valdivielso, 1997), Italija (F. Florenzano, 1996) aktyviau dalyvaujama neformaliajame suaugusiųjų švietime, skirtame asmenybei ugdyti ir interesams patenkinti.

Kaip teigia P. Jarvis (1996), neformalusis suaugusiųjų švietimas tampa vis labiau orientuotas į rinką, todėl rašoma vis daugiau studijų apie dalyvavimą ir nedalyvavimą jame. Suaugusiųjų švietimo nacionalinio instituto (*National Institute of Adult Education*, R. Hutkins, 1970) atliktas tyrimas parodė, kad 40 iš 100 suaugusiųjų dalyvavo švietimo programoje per metus, ir kad jiems nepriskiriami suaugusieji, kurie mokėsi universitetuose, kolegijose ar kitose mokslo institucijose. Įvertinus gautus duomenis buvo konstatuota, kad dalyvaujančiųjų įvairių formų švietime ir mokyme/si per metus skaičius buvo apie 16 proc. visų suaugusiųjų, t. y. apie 6 milijonus Anglijos ir Velso gyventojų. Panašūs duomenys buvo gauti ir UNESCO užsakymu įvairiais metais (iki 1994 m.) atliktuose tyrimuose apie suaugusiųjų švietimo situaciją JAV, Kanadoje, Šveicarijoje, Olandijoje (P. Belanger, S. Valdivielso, 1997). Tyrimai parodė, kad aktyviai suaugusiųjų švietime dalyvauja apie 15 proc. šių šalių suaugusiųjų, o visai švietime nedalyvauja apie 40 proc. suaugusiųjų. Tuo tarpu Lenkijoje, kurioje taip pat buvo atliktas atitinkamas tyrimas, tik 5 proc. aktyviai dalyvaujančių suaugusiųjų ir net 74 proc. nedalyvaujančiųjų. Panašūs rezultatai buvo gauti ir 1997 m. Lietuvoje atlikto sociologinio tyrimo metu (Suaugusiųjų mokymosi situacijos Lietuvoje sociologinis tyrimas, *Ataskaita*, 1997). Paaiškėjo, kad per vienerius metus Lietuvoje mokėsi apie 6 proc. suaugusiųjų ir net 84 proc. nesimokančiųjų neįtardė jokio poreikio tobulėti.

Analizuodami nedalyvavimo priežastis mokslininkai nustatė, kad jos ne visada kyla iš paties besimokančiojo. Jos kyla ir iš dinamiškos įtampos, esančios tarp besimokančiųjų ir sociokultūrinio pasaulio. A. Carpas, R. Petersonas, P. Roelfsas (1974) nurodė tris grupes veiksnų, trukdančių dalyvauti švietime: aplinkybių barjerai, instituciniai barjerai ir galimybių barjerai. Kaina ir laikas, jų nuomone, yra didžiausios kliūtys. V. McGivney (1990), tyrinėdama atskiras penkias grupes, kurios, jos nuomone, yra nereprezentatyviausios neformaliajame švietime (nekvalifikuoti ar mažai kvalifikuoti darbininkai, bedarbiai, moterys, išlaikančios vaikus, etninių mažumų grupės), nustatė dažniausiai minimas priežastis, trukdančias dalyvauti suaugusiųjų švietime: laiko trūkumas, neigiama mokyklinė patirtis, pinigų ir pasitikėjimo stoka. V. McGivney pabrėžė, kad, be šių grupių, suaugusiųjų švietime nedalyvauja ir tie žmonės, kurie jaučiasi nesaugūs, nepasitiki savimi, turi žemas aspiracijas, stokoja laiko, yra priklausomi, turi neigiamą požiūrį į švietimą ir gėdijasi žemo savo laimėjimų lygio. „Užimtumas/laiko stoka“, „finansinės problemos“ buvo nurodytos kaip pagrindinės nedalyvavimo suaugusiųjų švietime priežastys ir UNESCO atliktuose tyrimuose JAV, Kanadoje bei Europos

šalyse (Šveicarijoje, Olandijoje, Lenkijoje) (P. Belanger, S. Valdivielso, 1997). Tokios pačios nedalyvavimo priežastys buvo nurodytos ir 1997 m. Profesinio mokymo informacinės tarnybos bei Profesinio mokymo metodikos centro užsakymu atliktame tyrime Lietuvoje. Kaip pagrindines priežastis, dėl kurių negalėjo mokytis, respondentai nurodė lėšų trūkumą, šeimos problemas, laiko, žinių stoką. Tačiau kitaip nei išsivysčiusiose šalyse, kuriose didesnis procentas (apie 44 proc.) respondentų nurodė „užimtumas ir laiko trūkumas“, ir Lenkijoje, ir Lietuvoje pinigų stoka buvo nurodyta kartu su laiko stoka. Tai rodo, jog nepakankamos finansinės galimybės labai riboja švietime dalyvaujančių suaugusiųjų skaičių ir tai būdinga postsocialistinėms šalims.

Nors apklausoje dalyvavusių švietėjų (69 proc.) nuomone, neformaliojo suaugusiųjų švietimo dalyvių skaičius didėja, vis dėlto šios priežastys (laiko stoka, nepakankamos finansinės galimybės, informacijos trūkumas) yra vienos pagrindinių, ribojančių suaugusiųjų dalyvavimą neformaliajame švietime Lietuvoje. Tai patvirtina ir straipsnio autorės atliktas tyrimas. „Informacijos trūkumas“ (35,8 proc.), „pinigų stoka“ (34,4 proc.) buvo nurodyti besimokančiųjų anketinėje apklausoje. Kaip parodė atliktas tyrimas, valstybė neremia suaugusiųjų mokymosi, tik 9,9 proc. besimokančiųjų nurodė, kad neformalusis švietimas, kuriame jie dalyvavo, buvo finansuojamas valstybės (žr. 2 pav.). Apklausoje išryškėjo tai, kad šiuo metu neformalusis suaugusiųjų švietimas Lietuvoje apmokamas pačių dalyvių. Kaip rodo oficiali statistika (*Lithuanian Human Development Report*, 1997), 1996 m. asmuo švietimui skyrė 0,9 proc. visų pajamų, o remiantis gautais tyrimo duomenimis, kad šiuo metu Lietuvoje neformalusis suaugusiųjų švietimas finansuojamas pačių besimokančiųjų (tai nurodė 62,7 proc. respondentų), galima teigti, jog žmonės nėra pajėgūs apmokėti mokymosi išlaidų, o stokojant valstybės paramos ribojamos suaugusiųjų dalyvavimo neformaliajame švietime galimybės.

2 pav. Mokymosi finansavimas

Į klausimus, ar per pastaruosius 12 mėn. žinojo apie kokį nors mokymąsi, susijusį su profesija, darbu, karjera ar interesais, kuriame norėjo dalyvauti, bet nedalyvavo, 69,8 proc. respondentų atsakė, kad norėjo dalyvauti, bet nedalyvavo užsiėmimuose, susijusiuose su profesija, 65,1 proc. – veikloje, susijusioje su asmenybės raida. Pagrindinė priežastis, neleidusi dalyvauti šiuose mokymuose – nepakankamos finansinės galimybės (žr. 1 lentelę). Tai paminėjo 45,3 proc. respondentų, norėjusių dalyvauti apmokymuose, susijusiuose su profesija. 49,6 proc. respondentų norėjo dalyvauti užsiėmimuose, susijusiuose su pomėgiais, savęs ugdymu. Kitos priežastys: per daug užimtas/laiko stoka (30,4 proc. ir 20,9 proc.), užsiėmimai siūlomi nepatogiu laiku (18,9 proc. ir 10,8 proc.), neleidė darbdavys (5,4 proc.), per daug užimtas darbe (18,7 proc.). Nurodydami, kokios priežastys trukdo aktyviau dalyvauti neformaliajame švietime, respondentai išskyrė informacijos (pasiūlos) trūkumą (35,8 proc.) ir pinigų stoką (34,4 proc.).

1. lentelė **Priežastys, ribojusios suaugusiųjų dalyvavimą neformaliajame švietime**

Priežastys, (prof. mokymasis)	Proc.	Priežastys (savęs ugdymas)	Proc.	Priežastys (aktyvesnis dalyvavimas)	Proc.
Laiko stoka	30,4	Laiko stoka	20,9	Trūksta informacijos	35,8
Neleido darbdavys	5,4	Užimtas darbe	18,7	Trūksta laiko	28,8
Nebuvo finansinių galimybių	45,3	Nebuvo finansinių galimybių	49,6	Pinigų stoka	34,4
Nepatogus užsiėmimų laikas	18,9	Nepatogus užsiėmimų laikas	10,8	Nepatogus užsiėmimų laikas	0,9

Teigti, kad nepakankamos finansinės galimybės šiuo metu yra viena pagrindinių priežasčių, ribojančių aktyvesnį suaugusiųjų dalyvavimą neformaliajame švietime, leidžia atliktą priežasčių tyrimo statistinė analizė. Lyginant priežastis, neleidusias dalyvauti mokymesi, susijusiame su profesija, ir priežastis, trukdžiusias aktyviau dalyvauti neformaliajame švietime ($\chi^2=38,33$; $df=9$; $p<0,0001$), bei lyginant priežastis, neleidusias dalyvauti mokymesi, susijusiame su asmenybės ugdymu, ir priežastis, trukdžiusias aktyviau dalyvauti neformaliajame švietime ($\chi^2=56,28$; $df=6$; $p<0,0001$), matyti, kad nepakankamos finansinės galimybės ir pinigų stoka riboja aktyvesnį suaugusiųjų dalyvavimą neformaliajame švietime, o kartu apsunkina suaugusiųjų socializacijos procesą.

Išvados

1. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad vykstantys dideli socialiniai bei technologiniai pokyčiai kelia naujus reikalavimus suaugusiesiems jų socializacijos procese, kai dėl greitos gyvenimo kaitos suaugusiesiems tenka nuolat prisitaikyti prie besikeičiančių gyvenimo ir darbo sąlygų, o neformalusis suaugusiųjų švietimas yra priemonė, leidžianti suaugusiesiems pažinti save, siekti žinių, gebėjimų ir požiūrių, plečiančių socialines ir ekonomines galimybes, ugdyti kritinį mąstymą bei toleranciją skirtingiems požiūriams.

2. Nors dėl visuomenės kaitos keliamų naujų reikalavimų neformaliajam suaugusiųjų švietimui vis labiau susilieja neformalusis švietimas, skirtas profesiniam tobulėjimui ir asmenybės ugdymui, tyrime dalyvavusių respondentų nuomone, šiuo metu Lietuvoje sparčiai kintanti situacija darbo rinkoje lemia ir suaugusiųjų dalyvavimo neformaliajame švietime motyvaciją, kuri dažniausiai susijusi su profesiniu tobulėjimu.

3. Analizuojant neformaliajame švietime dalyvaujančius suaugusiuosius nustatyta, kad:

- aktyviau neformaliajame suaugusiųjų švietime dalyvauja moterys – tai rodo švietėjų apklausos rezultatai ir atsitiktinai atrinktų respondentų (besimokančiųjų) sudėtis pagal lytį;
- neformaliajame švietime daugiau dalyvauja asmenys, turintys aukštąjį išsilavinimą. Tai rodo formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemų tarpusavio ryšį.

4. Lietuvoje pasireiškia dalyvaujančiųjų neformaliajame švietime skaičiaus didėjimo tendencijos, tačiau nepakankamos finansinės galimybės ir informacijos trūkumas yra pagrindinės priežastys, ribojančios neformaliojo suaugusiųjų švietimo dalyvių skaičių; nepakankamas valstybės ir visuomenės dėmesys neformaliajam švietimui stabdo šių problemų sprendimą.

LITERATŪRA

1. **Aldestamas G., Liofgrenas M.** Liaudies švietimas, Švedijos patirtis. – Kaunas: Technologija, 1996.
2. **Belanger P., Valdivielso S.** The Emergence of Learning Societies: Who participates in Adult Learning. – Pergamon, 1997.
3. **Bjornavold J.** Making Learning Visible. Identification, assessment and recognition of non-formal learning in Europe. DRAFT, Thessaloniki, 2000.
4. **Bosselears L.** Non-formal Adult Education in Belgium, <http://www.vsy.fi/alice>, 1998.
5. **Boucher F.** Non-formal Adult education in the United Kingdom – Scotland, <http://www.vsy.fi/alice>, 1998.
6. **Broom L., Bonjean Ch. M., Broom D. H.** Sociologija. – Kaunas: Littera Universitatis Vytauti Magni, 1992.
7. **Carp A., Peterson R., Roelfs P.** Adult learning interests and experiences. – San Francisco: Jossey Bass, 1974.
8. **Coombs P. H.** The World Education Crisis: A Systems Analysis. – New York: Oxford University Press, 1968.
9. **Coombs P. H.** Suggestions of a realistic adult education policy. Prospects 15 (1), 1985.
10. **De Camillis S.** Le motivazioni all' Educazione continua. – Roma: EdUP, 1999.
11. **Demetrio D.** L'eta Adulta. Teorie dell'identita' e pedagogie dello sviluppo. – Roma: La Nuova Italia Scientifica, 1997.
12. **Florenzano F.** Scenari per una nuova educazione permanente. – Roma: EdUP, 1996.
13. **Giddens A.** Modernity and Self-Identity. – Cambridge: Polity Press, Palo Alto: Stanford University Press, 1992.
14. **Hake J. B.** Lifelong Learning in Late Modernity: the Challenges to Society, Organizations and Individuals//Nuolatinis mokymasis besikeičiančioje visuomenėje: prielaidos ir prieštaravimai, 1997.
15. **Hutchins R. M.** The Learning Society. – Harmondsworth: Penguin, 1970.
16. **Jarvis P.** Adult learning in the social context. – London: Croom Helm, 1987.
17. **Jarvis P.** The Public Recognition of Lifetime Learning//Line Nr.1, 1996.
18. **Jarvis P.** Mokymosi paradoksa. – Kaunas, 2001.
19. **Jovaiša L.** Edukologijos įvadas. – Kaunas: Technologija, 1993.
20. **Knowles M.** The Modern Practice of Adult education: From Pedagogy to Andragogy. – Chicago: Follet Publishing Company, 1970.
21. **Lietuvos Respublikos** neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas // Valstybės žinios, Nr. 66-1909, 1998.
22. **Lietuvos** švietimo koncepcija. – Vilnius: Leidybos centras, 1993.
23. **Marjomaki V.** Non- formal Education in the Folk High Schools/Responding to the Challenges of a Changing World: An Overview of Liberal Adult Education in Finland. Finnish Adult Education Association, 1998.
24. **McGivney V.** Access to Education for Non-Participation Adults. – Leicester: NIACE, 1990.
25. **McLaughlin T. H.** Šiuolaikinė ugdymo filosofija: demokratiškumas, vertybės, įvairovė. – Kaunas: Technologija, 1997.
26. **Mokymosi** visą gyvenimą memorandumas. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Lietuvos suaugusiųjų švietimo asociacija. – Vilnius, 2001.
27. **Rogers C.** A Way of Being. – Boston: Houghton Mifflin, 1980.
28. **Suaugusiųjų** mokymosi situacijos Lietuvoje sociologinis tyrimas. Ataskaita // Socialinės informacijos centras, 1997.
29. **Vaitkevičius J.** Socialinės pedagogikos pagrindai. – Vilnius: Egalda, 1995.
30. **Žemaitaitytė I.** Neformalusis suaugusiųjų švietimas kaip besimokančios visuomenės veiksnys: daktaro disertacija. – Kaunas, 2001.

NON-FORMAL ADULT EDUCATION AS A FACTOR FOR THE SOCIALIZATION OF ADULT

Dr. Irena Žemaitaitytė

Law University of Lithuania

Summary

Lithuanian, as well as other contemporary societies, is undergoing the times full of new technological, political, economic, social and scientific changes.

In the changing society, non-formal adult education as a factor for the socialization of adult has become a popular form of adult education that helps a person to develop his or her cultural interests, creative powers, skills and acquire theoretical knowledge necessary for person's professional activity, enables a person to upgrade his or her current qualification and helps to become an active citizen of a democratic society.

In Lithuania there is a tendency for the number of participants in non-formal adult education to increase, however, inadequate financial possibilities and lack of information are the main reasons that limit the number of participants in non-formal adult education. Insufficient attention of the state and society to non-formal adult education hinders the solution of these problems.

Keywords: socialization, adult education, non-formal adult education, lifelong learning, lifewide learning